

Senoji kraštotyrinė bibliografija Kauno regiono bibliotekose

Bibliotekų kraštotyrinis darbas – tai informacijos aprašymas iš įvairių spaudinių, šių bibliografinių aprašų sisteminimas ir kartotekų sudarymas. Kiekviena biblioteka turi savo rajono ribas ir gerai žino jose esančias vietas bei su jomis susijusius įžymiuosius asmenis. Todėl informacijos rinkimas apie dabartį nesudaro didesnių keblumų, – tereikia kruopščiai peržiūrėti einamąją literatūrą.

Keblumų kyla su informacija iš senosios literatūros, kuri bibliotekoms ir skaitytojams sunkiai prieinama. Tačiau ši literatūra kaip tik labai vertinga istoriniu ir kraštotyrimo požiūriais.

Prieškarinė lituanistinė literatūra sukaupta tik Vilniaus ir Kauno didžiosiose bibliotekose. Kauno apskrities viešosios bibliotekos (toliau vad. KVB) nuostatuose, patvirtintuose Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos 1997.01.01 d. įsakymu Nr. 28, akcentuojama viena iš pagrindinių funkcijų – kaupti kaunistikos informaciją apie dokumentus, susijusius su Kauno regionu ir teikti profesinę praktinę bibliografinę paramą šio regiono bibliotekoms.

1950 m. Lietuvoje buvo įsteigtos Vilniaus, Kauno, Klaipėdos ir Šiaulių, o 1969 m. – ir Panevėžio viešosios bibliotekos, kurios nuo masinių bibliotekų skyrėsi fondų komplektavimo ir metodinio darbo funkcijomis. KVB dirbo viename pastate su Respublikine biblioteka, kuri 1963 m. išsikėlė į naujus rūmus Vilniuje. Kauno skaitytojai neteko šios bibliotekos turtingų senosios (ypač prieškarinio Lietuvos) literatūros fondų. Norėdama bent dalinai kompensuoti moksliniams darbuotojams šios literatūros stoką, Respublikinės bibliotekos vadovybė Kauno viešajai bibliotekai atidavė daug knygų ir periodinių leidinių iš savo dubletinio fondo. Tačiau beveik visi šie leidiniai tuomet buvo laikomi ideologiškai nepatikimais (dėl vadinamosios „buržuazinės ideologijos“) ir saugomi Specfondo skyriuje, kurį retkarčiais kontroliuodavo Saugumo tarnybos organai. Šis skyrius aptarnaudavo skaitytojus tik su specialiais mokslinių įstaigų leidimais.

Gavus minėtą literatūrą, KVB taip pat buvo įsteigtas Specialaus saugojimo literatūros skyrius. Tokių skyrių neturėjo nė viena jau anksčiau minėtų viešųjų bibliotekų. Jos neturėjo teisės komplektuoti prieškarinės Lietuvos literatūros.

1971 m. KVB buvo įsteigtas Lituanistikos skyrius, kuris vėliau pavadintas Kraštotyros skyriumi. Šio skyriaus funkcijos iki šiolei liko nepakitusios: rinkti visapusišką informaciją apie Kauną.

Tokiu būdu dabartinėje kaunistikos kartotekoje sukaupta informacinė medžiaga 15 kalbų nuo 1600 m. iki 1997 m. (apie 400.000 bibliografinių aprašų).

Prieškarinės lituanistinės literatūros saugojimas KVB Kraštotyros skyriui suteikė galimybę iš šių leidinių rinkti informaciją apie Kauną. Tokiu būdu susiformavo 1918–1940 m. kaunistikos kartoteka iš 60.000 bibliografinių aprašų.

Žinome, kad kiekviena viešoji biblioteka metodiškai vadovauja ir kontroliuoja jai paskirtų regiono bibliotekų darbą. Nors keletą kartų keitėsi šio regiono ribos, iki pastarojo meto KVB metodiškai vadovauja Alytaus, Jonavos, Kauno, Lazdijų, Marijampolės, Prienų, Šakių, Ukmergės, Vilkaviškio rajonams ir Birštono miestui. Šių rajonų viešosios bibliotekos turi kraštotyros kartotekas, kurių chronologinės ribos siekia maždaug 30–40 metų. Prieškarinės Lietuvos gyvenimo periodas iš 1918–1940 m. leidinių jose neatsispindi, nes jos neturėjo galimybės kaupti ir aprašinėti to meto literatūrą.

[...]

Greta informacijos apie Kauną buvo pradėta kaupti [...] bibliografinė kartoteka „Kauno regionas 1862–1940 m. spaudoje“. Šiuo metu joje yra 32.000 bibliografinių aprašų. Daugiausia informacijos randama 1918–1940 m. spaudoje. Nemažai žinių apie regioną yra ir ankstesniuose lietuviškuose leidiniuose: „Tėvynės sarge“, „Viltyje“, „Nedėldienio skaitymuose“, „Šaltinyje“ ir kt.

Šių leidinių chronologinės ribos – 1900–1914 m. Nors ir negausios, bet labai vertingos informacijos randama garsiuosiuose serijiniuose kraštotyros leidiniuose rusų kalba „Kauno gubernijos informacinė knyga“ („Pamiatnaja knižka Kovenskoj guberniji“, 1847–1914). Analogiškas leidinys, lietuš Kauną ir dabartinį jo regioną buvo „Suvalkų gubernijos informacinė knyga“ („Pamiatnaja knižka Suvalkskoj guberniji“). Šie leidiniai pateikia svarbios informacijos apie Jonavos, Marijampolės, Vilkaviškio, Šakių ir kt. vietovių

buvusius dvarus, mokyklas, bažnyčias. Juose aptikta XVI–XVIII a. dokumentų nuorašų (pvz., Mimainių ir Ruklos dvarų savininkų, to meto kaimų ir gyventojų sąrašai). Informacijos iš šių leidinių ribos – 1862–1914 m.

Leidiniuose dominuoja lietuvių kalba, paskui – rusų ir vokiečių kalbos. Informacija vokiečių kalba gaunama iš prieškariniame Kaune ėjusių vokiškų leidinių, kurie daugiausia rašydavo apie atskiruose Lietuvos rajonuose (Kybartuose, Garliavoje, Sudarge ir kt.) gyvenusius vokiečius. Pirmojo pasaulinio karo vokiška spauda pateikia duomenų apie to meto vokiečių okupaciją.

De visu peržiūrima spauda ir aprašomi net ir labai smulkūs straipsneliai, skelbimai ir kt. informacija ne tik apie rajonų centrus (pvz., Šakius, Alytų), bet ir kiekvieną kaimą. Didelė dalis vietovių jau išnykę, todėl sunku nustatyti jų priklausomybės ribas pagal dabartinę administracinę paskirstymą. Pvz., Prienų rajono iki 1940 m. nebuvo – jis priklausė Marijampolės apskrčiai; Jonava buvo Kauno apskrities dalis; pusė Alytaus apskrities pokario metais atiteko Vilniaus regionui (Varėnos raj.). Todėl aprašinėjant medžiagą apie kaimus, tenka nustatinėti kiekvienos vietovės dabartinę administracinę priklausomybę. Šiame darbe vadovaujamosi dviem pagrindiniais šaltiniais: „Lietuvos apgyventos vietos: Pirmojo visuotinio Lietuvos gyventojų 1923 m. surašymo duomenys“ (Kaunas, 1925) ir „Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas“ (Vilnius, 1976). Aišku, šio penkiasdešimties metų laikotarpio vietovių pavadinimams nustatyti naudojamosi ir kitais pagalbiniais leidiniais. [...]

KVB Kraštotyros skyriuje surinkta informacinė medžiaga klasifikuojama. Buvo apsvarstyti keli klasifikacijos variantai, kol pagaliau apsisota prie mišrios – UDK ir topografinės – klasifikacijos.

UDK naudojama sisteminant informaciją apie atitinkamą miestą. Stambesniuose UDK skyriuose naudojamos dalykinės rubrikos.

Informacija apie kaimus nesisteminama: ji klasifikuojama topografiniu principu, t.y. vietovių abėcėlės seka. Taip daroma todėl, kad apie kaimus yra nedaug paskelbtos medžiagos, be to, visą informaciją apie juos patogiau turėti vienoje vietoje.

Topografinėje kartotekoje atsispindi ir išnykusių vietovių pavadinimai su kai kuriais statistikos duomenimis. Svarbią reikšmę turi kaimų, dvarų ir viensėdžių, pakeitusių pavadinimus (dažniausiai juos sulietuvinus), nuorodos. Pvz., Užmiškės (buv. Zaltiesio) viens., Pavarnakės (buv. Varnuvkos) k., Naujasodžio (buv. Novoderevnės) k. ir t.t.

Šia kartoteka naudojasi mokslo darbuotojai, ieškodami medžiagos apie senąsias bažnyčias, buvusių sodybų savininkus, kultūros veikėjus. Skaitytojų nuomone, šie bibliografiniai aprašai papildo mūsų negausius enciklopedinius leidinius. Kartotekos informacija domisi ne tik kauniečiai, bet ir kitų miestų skaitytojai, ruošiantys kraštotyros darbus, susijusius su Kauno regiono vietovėmis. Dažni svečiai būna Vilniaus bei kitų miestų skaitytojai, kuriuos tenkina sukaupta informacija. Pvz., žinomam kraštotyrininkui, kultūros veikėjui vilniečiui A. Vaičiūnui buvo surinkta bibliografija apie Šakių rajono Kriukų gyvenvietę; Lietuvos bajorų karališkosios sąjungos nariams padedama nustatyti Kauno regiono dvarų istoriją ir giminių genealogiją.

[...]

Viktoras Spitrys
Kauno apskrities viešosios bibliotekos
Bibliografijos skyriaus Kaunistikos grupės darbuotojas